

СУДСКА ПРАКСА

ИМА ЛИ ВОЗАР ПРАВО ДА ЗАХТЕВА ИСПЛАТУ ВОЗАРИНЕ ОД ПРИМАОЦА РОБЕ

1. — Тужилачко предузеће захтевало је да тужено предузеће плати 112.200 динара са каматама на име превозне цене за извршени превоз робе чији је пријем тужено предузеће потврдило на отпремници.

Првостепени суд је одбио захтев тужиоца пошто је утврдио да до превоза робе није дошло по налогу туженика. По становишту првостепеног суда потврда пријема робе од стране примаоца не ствара обавезу плаћања превозне цене.

У својој жалби вишем суду, тужилац је истакао да је у отпремници коју је, приликом пријема робе, потписао прималац, сада туженик, стајала клаузула да купац плаћа превозну цену.

Виши привредни суд НР Србије, решавајући у жалбеном поступку, одбадио је жалбу тужиоца и потврдио је пресуду првостепеног суда. Полазећи од чињенице да је налог за превоз дало друго, а не тужено предузеће, Суд је стао на становиште да налогодавац дугује цену превоза, а да се пријемом робе не заснива обавеза примаоца да плати превозне трошкове, ако та обавеза није изричито преузета. Уз своју одлуку Виши привредни суд дао је следеће образложење:

„Пресудом Сп-1906/59 од 4. XII. 1959 год. укинут је платни налог С—9499/59 од 21. III. 1959 год., којим је туженом наложено да тужиоцу плати 112.200 дин. са каматом на име накнаде за извршени превоз робе од Блажуја до Забрежја и 2.690 дин. на име трошкова мандатног поступка, тужбени захтев је одбијен и тужилац је обавезан да туженоме плати 2.241 дин. на име парничних трошкова. Према образложењу пресуде тужбени захтев за наплату утуженог износа био би основан само у случају да је утврђено да је превозну услугу тужилац извршио по налогу туженог. Тужилац није поднео доказе да му је тужени издао такав налог, а тужени спори да је с тужиоцем био у правном односу, па је првостепени суд узео као неоснован тужбени захтев за наплату превозних трошкова од туженог. Чињеница да је тужени на тужиочевој отпремници потврдио пријем робе је, по налажењу првостепеног суда, без утицаја на одлуку у спору јер се потврдом пријема робе не ствара обавеза туженог на плаћање превозне цене.

„Благовремено поднетом жалбом тужилац побија ову пресуду због погрешно и непотпуно утврђеног чињеничног стања и погрешне примене материјалног права. Поново истиче да је пријем превезене робе тужени потврдио на отпремници, која је садржавала клаузулу да купац плаћа превозну цену, па сматра да је тужени у обавези да плати утужени износ. Тражи да се пресуда преиначи односно укине.

„Испитујући побијану пресуду у смислу одредбе чл. 353 ЗПП Виши привредни суд је нашао да жалба није основана.

„Неспорна је чињеница да је налог за превоз робе по поднетом рачуну бр. 21047 од 29. VI. 1957 год. тужилац добио не од туженог предузећа већ од подузећа „Босанка“ у Блажују и да је, поступајући по овом налогу, тужилац извршио превоз исте робе из Ријеке у Забрeжје. На основу ове неспорне чињенице првостепени суд је правилно нашао да је прихватањем назначеног налога од стране тужиоца заснован правни однос између предузећа „Босанка“, као пошиљаоца, и тужиоца, као возара, да из истог односа проистичу права и обавезе само између ових правних лица, па да би тужилац био у праву да награду за обављени превоз тражи од пошиљаоца као саговорача а не од туженог као трећег лица.

„На решење спора је без утицаја то што је туженом предузећу уручена превезена роба јер се самим пријемом робе не заснива обавеза туженог на плаћање превозних трошкова ако он ту обавезу није изрично преузео, што у овом случају није утврђено.

„Како је побијаном пресудом спор правилно решен, а у проведеном поступку нема битних повреда на које суд лази по службеној дужности, ваљало је пресуду потврдити а жалбу одбити.“

(Пресуда Вишег привредног суда НР Србије бр. 1/2 сл. 357/60 од 5 марта 1960.)

У спору који је предмет анализе поставило се правно питање да ли пријем робе и потврда пријема на спроводном листу (отпремници) од стране лица коме је роба упућена (дестинатара) ствара обавезу тог лица да возару плати возарину, ако исту није платио пошиљалац при предаји робе на превоз? Као што смо видели, Виши привредни суд који је одлучивао у овом спору одговорно је на ово питање негативно.

У једном другом спору, који је врло сличан изнетом, друго веће истог Вишег привредног суда, који је донео пресуду чије смо образложење цитирали, заузело је друкчији став у погледу изнетог правног питања. По ставу овог већа у тренутку када купац, односно прималац превезене робе преузме од возара робу и спроводни лист у месту одређења, на њега прелази и обавеза да плати возарину, ако иста није унапред плаћена. Наводимо део образложења пресуде у коме је изражен овај став другог већа истог суда:

„С друге стране облигације се у правном саобраћају не стварају једино уговорима поготову формалним уговорима, па да тужени „нема никакве везе“ односно „никакве пословне везе“ са тужилачким предузећем кад нема таквог уговора. Напротив, и облигациони правни однос, као и било који други правни однос, не заснивају се искључиво на уговорима па и тражбине које настају из тог односа не морају се заснивати искључиво на уговору који би требало да постоји између односних лица, већ могу проистајати из било каквог правног односа заснованог међу њима.

„Код возарског посла, као у конкретном случају, по правилима материјалног права од тренутка када је тужени као купац односно прималац превезене робе у месту одређења преузео робу и спроводни лист од возара, поред прелаза одређених права у вези са овим пријемом на туженога је прешла и обавеза да тужиоцу као возару плати вредност извршене возарске услуге уколико му није била унапред исплаћена. Предајом робе и спроводног листа односно њиховим пријемом од стране туженога у месту одређења између странака је

заснован облигациони правни однос из кога је тужиочева утужена тражбина проистекла, па и да није било налога туженога тужиоцу да изврши предметну возарску услугу."

(Из образложења пресуде Вишег привредног суда НР Србије бр. III/2 Сл. 1892/59—3 од 17 децембра 1959.)

Проблем који се поставља интересантан је не само зато што два већа истог суда дају различита решења, већ и због чињенице да правна правила у појединим подручјима наше земље, услед непостојања јединственог правног подручја пре 1941, нису истоветна.

2. — Наше позитивно право нема прописе који регулишу уговор о превозу уопште. Закон о превозу железницом од 1957 одређује у чл. 82, ст. 2, да се за превозне трошкове за које није означено у товарном листу да ће их платити пошиљалац претпоставља да је овај изјавио да ће их платити прималац. У чл. 84, ст. 3, ово се допуњава правилом да се прималац пријемом товарног листа обавезује да плати железници износе који проистичу из товарног листа. Но, ово су посебна правила за превоз железницом.

Од закона који су до 1941 важили на појединим правним подручјима старе Југославије, већина су садржавали и правила која регулишу питање обавезе примаоца робе да исплати возарину. Према правилу садржаном у § 408 хрватског трговачког закона од 1875 пријемом робе и спроводнице прималац постаје обавезан да исплати возара према спроводници. Исто правило садрже и § 421 босанског трговачког закона од 1883, затим § 406 аустриског трговачког закона од 1863 који је важио у Словенији и Далмацији, као и § 436 немачког трговачког закона од 1897. Изнето правно правило појачавају одредбе § 414 хрватског трговачког закона, односно аналогне одредбе § 437 босанског, § 412 аустриског и § 442 немачког трговачког закона, које возару дају право да и после предаје робе примаоцу, у року од 3 дана, захтева возарину од пошиљалца, наглашавајући да се тиме не дира у право возара према примаоцу. Српски и црногорски трговачки закони нису садржавали правило о овом питању.

У погледу правне природе правила садржаног у наведеним текстовима правна теорија је сагласна (1) да је у питању посебна сопствена законска обавеза примаоца робе која настаје пријемом робе и отпремнице. Прималац дугује према отпремници. Он не ступа у уговор о превозу на место пошиљалца. Пријемом робе и отпремнице од стране примаоца пошиљалац се не ослобађа својих обавеза према возару, већ се ствара непосредна посебна обавеза примаоца на основу које возар може од њега захтевати износ возарине. Ово право треба разликовати од возаревог заложног права и права придржаја на роби (§ 411 хрватског трговачког закона, § 424 босанског, § 440 Handlungsgesetzbuch-a) које престаје предајом робе примаоцу.

Међутим, поставља се питање да ли према схватању правне теорије возар има какво право у погледу возарине према примаоцу робе и када нема

(1) Vrbanić: Trgovački zakon, Zagreb, 1893, с. 387; Stražnjicki: Predavanja iz trgovačkog prava, Zagreb, 1921, II св., с. 163; Staub's: Kommentar, Berlin — Leipzig, 1920, II књ., с. 1445 и сл.; Gierke: Handelsrecht und Schiffahrtsrecht, Berlin, 1955, с. 337; Baumbach—Dude: Handlungsgesetzbuch, München und Berlin, 1956, с. 1009.

посебних правила у законским текстовима, као што је то био случај на подручју апелационих судова у Београду и Подгорици пре априла 1941, као што је то уосталом случај и у француском праву. У овом питању схватања се разилазе.

Према неким схватањима, заступаним у нашој правној науци пре рата, пријемом робе од стране примаоца овај постаје одговоран за возарину и то првенствено, пре пошиљаоца (2). По једном другом (3), пошиљалац и прималац солидарно одговарају за возарину, а прималац и за трошкове који су нужно учињени у току превоза.

Француска правна теорија признаје возару прећутно право залогe на основу чл. 2102, т. 6, *Code civil*-а (4), а по неким схватањима и право придржаја на основу чл. 1612 *Code civil*-а (5), мада није изричито утврђено за овај случај већ за куповину и продају. Ово се образлаже ширим тумачењем приговора о неизвршењу обавезе од стране другог партнера у уговору (*exertio non adimpleti contractus*). Сва схватања се слажу углавном у томе да ово прећутно право залогe (односно право придржаја) на страни возара траје само док возар има робу у свом притежању а да престаје предајом робе примаоцу.

Најзад, интересантно је и схватање које се појавило у италијанској теорији (6) да возар који преда робу примаоцу без наплате возарине, ослањајући се на његову савесност, чини то на свој ризик, али да има право на личну тужбу ако је прималац примио и превозни лист (отпремницу) у коме је била означена цена превоза. Таквим пријемом прималац чини дуг својим (значи у основи овог схватања лежи идеја пријема дуга).

3. — У спорном случају, који је предмет наше анализе, чињенице нису спорне. Мада жалба која је изјављена на пресуду првостепеног суда истиче и приговор погрешно утврђеног чињеничног стања, у другостепеном поступку је утврђено да је првостепени суд тачно утврдио битне чињенице за решење спора. У погледу чињеница да је прималац робе примио робу и да је пријем потврдио на отпремници нема спора. Суштина приговора жалбе је у погледу правног становишта првостепеног суда. Спорна је правна оцена дејства пријема робе и потврђивања истог у односу на обавезу плаћања превозне цене.

Полазећи од постојећих прописа и правних правила која важе на територији НР Србије, или која се могу применити на основу закона о неважности правних прописа, може се рећи да су одлуке првостепеног и другостепеног суда, којима се одбија захтев тужиоца, возара, према примаоцу робе, исправне. Постојећа правила из закона о железницама која дају железници право да возарину захтева и од примаоца када овај прими робу и товарни лист не могу се применити на друмски превоз. Закони који су важили на територији НР Србије до 1941 нису садржавали правило које је утврђи-

(2) Радојичић: Основи трговачког права, Београд, 1926, с. 190.

(3) Госпавић: Трговачко право, Београд, 1938, с. 339.

(4) Thaller—Percerou: Droit commercial, Paris, 1931, с. 750; Lyon—Caen et Renault: Manuel de droit commercial, Paris, 1918, с. 471; Hemard: Les contrats commerciaux, Paris, 1955, с. 224—225.

(5) Bonnetcarrière et Laborde—Lacoste: Précis élémentaire de droit commercial, Paris, 1937, с. 345—346.

(6) Vivante: Droit commercial, Paris, 1912, t. IV, с. 800.

вало обавезу примаоца да плати цену превоза, ако прими робу (и отпремницу). Према томе, пошто је возар предао робу примаоцу, он нема више средстава да принуди примаоца на плаћање возарине (не може да врши придржај). Тачно је схватање суда да потврда пријема робе на отпремници, макар у њој стајала и клаузула да купац плаћа превоз, не може обавезивати примаоца. Таква последица може да настане у случају преузимања дуга коју институцију познаје Српски грађански законик (§ 872). Међутим, у спорном случају нису испуњени услови које захтевају правна правила о преузимању дуга. Да би наступило преузимање дуга нужна је сагласност сва три лица, ранијег дужника, повериоца и новог дужника. Не може се сматрати да потврда пријема робе на отпремници, чак и кад постоји клаузула о плаћању возарине, претставља сагласност дужника. У том смислу треба схватити став другостепеног суда да је било потребно да прималац „изричито“ преузме обавезу плаћања цене.

Такође, не могу се прихватити ни схватања изражена у теорији по којима би у оваквом случају постојала солидарна обавеза купца и продавца, односно пошиљаоца и примаоца. Такво схватање нема основа ни у закону ни у правним правилима која се примењују код нас, нити је пак солидарни однос уговорен међу странкама.

Међутим, мада је решење Суда у спорном случају исправно, с обзиром на место одредења робе и на правна правила која су у том месту важила, поставља се питање да ли је Суд могао и требао да оде даље и да води рачуна не само о правним правилима свог подручја, већ и о правним правилима других подручја? Наиме, као што смо видели, закони који су примењивани на другим територијама наше земље, ван Србије, Црне Горе и Македоније, садржавали су одредбе које дају супротно решење од онога које је као начелно усвојио Суд, у спорном случају. Остављајући по страни чињеницу да у спорном случају није, из приступачног материјала, сасвим јасно да ли је дошло и до предаје отпремнице, а не само до њеног потписивања, поставља се питање да ли су се, под претпоставком пријема и робе и отпремнице од стране примаоца, могла у спорном случају применити правна правила других правних подручја?

Питање је од особите важности за нашу праксу. На њега треба, у начелу, одговорити позитивно. У данашњој фази развоја нашег правног система суд треба свакако да преузме на себе и важну улогу уједначавања разних, често међусобно и супротних, правних правила појединих подручја, бирајући при томе оно које највише одговара нашој пракси (7).

Посматрано са изнетог становишта, тј. да је Суд пошао од оваквог начелног става, нужно би се поставило питање да ли решење које дају правна правила других подручја више одговара пракси од онога које је Суд изабрао држећи се правила затечених на свом подручју? И на ово питање се може одговорити позитивно. Сама чињеница да је обављен превоз чини да је роба добила у вредности, што оправдава решење да и обавеза плаћања превозних трошкова, ако исти нису плаћени унапред, терети онога код кога се роба налази, односно примаоца. Даље, чињеница да је

(7) Константиновић: Стара „правна правила“ и јединство права, „Анали Правног факултета у Београду“, бр. за октобар—децембар 1937.

уговор о превозу реалан и да током целог превоза возар има робу у свом притежању и да може да врши право придржаја дају места допуни возаревих права и непосредним захтевом према примаоцу робе који је примио робу и отпремницу, што олакшава брзину обављања посла — возар не мора да испитује ко ће платити возарину јер је на овај начин довољно обезбеђен. Најзад, то је решење које наше позитивно право усваја за железнички превоз. Истина, при овоме се нужно поставља и питање да ли се правно правило из наведених параграфа хрватског, босанског и аустриског трговачког закона, по коме прималац који преузме робу и отпремницу дугује цену превоза, ако иста није плаћена, може применити као правно правило пошто је у питању обавеза утврђена законом (такозвана „законска обавеза“), која постоји баш зато што је закон изричито предвиђа. Мада правила из закона који су важили до 1941 немају исту снагу као наши позитивни прописи, и на ово друго постављено питање треба одговорити позитивно. За пример могу да нам послуже такозвана когентна правна правила која наша пракса примењује и без постојања посебних позитивних прописа само на основу закона о неважности правних прописа донетих пре 6 априла 1941 и за време непријатељске окупације до 1946.

Ако се овако приђе проблему који је пред нама, а сматрамо да тако и треба прићи, онда је став другог судског већа истог Вишег привредног суда који је донео решење у спору који анализирамо, изложен у делу образложења пресуде донете у једном сличном спору, који смо навели у претходним излагањима, прихватљивији. По ставу овог другог већа, као што смо изнели, прималац који прими робу и отпремницу дугује возарину која није плаћена. Но, није прихватљиво објашњење које се даје уз овај став, по коме је дошло, самим фактором предаје робе и документа, до „преласка обавезе“ плаћања возарине на примаоца. Обавеза примаоца, као што смо видели, настаје као сопствена, самостална обавеза, што се може закључити и из другог дела цитираног образложења самог судског већа. Прихватајући решење другог већа као боље, треба истовремено указати да је и ово друго веће пропустило да поступи како то захтева поступак. Када је утврдило једно правно правило које нема свој непосредни извор у неком законском тексту, поготову када такво правно правило не постоји на подручју суда који га примењује, веће је било дужно да одговарајућом анализом образложи свој поступак.

Према томе, судско веће Вишег привредног суда НР Србије, које је донело пресуду у спорном случају, правилно је применило правна правила која важе на подручју суда који је одлучивао о спору. Међутим, гледано са становишта ширег интереса постизања јединства правних правила у области грађанског, посебно облигационог, права, требало је да иде и даље и да истовремено цени и правна правила која важе, односно која су затечена у другим подручјима наше земље и да тек онда заузме свој коначан став. То би га можда довело и до става који смо заузели у овој анализи. Но, у сваком случају, остаје неприхватљиво да два судска већа истог суда у истом питању примењују различита правна правила.